

Käsitöö uurimise meetoditest Soomes, Rootsis ja Norras¹

Sirpa Kokko, Gunnar Almevik, Harald C. Bentz-Høgseth,
Pirita Seitamaa-Hakkarainen

Resümee

Soomes, Rootsis ja Norras on käsitööteadused akadeemilise uurimisvaldkonnana hakanud esile kerkima 1990. aastate alguses. Soome käsitööteaduses on eri käsitöövaldkondadele lähenetud multidistsiplinaarselt ning vastavalt uurimisteemale kohandatud enda jaoks teistes valdkondades kasutusel olevaid meetodeid. Käsitöö on olnud tunnustatud valdkonnana tähtsal kohal kodunduskoolides. Rootsis ja Norras on käsitöö-uurimus arenenud ehitiste konserveerimise ja kultuuripärandi kaitse osana, keskendudes traditsioonilisele käsitöömeisterlikkusele ning mitteainelise kultuuripärandi performatiivsetele elementidele. Käesolev artikkel annab doktoritöödel põhineva ülevaate käsitööteaduste arengust ja edenemisest, sealhulgas metodoloogilistest suundumustest nimetatud kolmel maal. Meetodite kaardistuses joonistusid välja järgmised viis kategooriat: rekonstrueerimine (craft reconstruction), tõlgendamine (craft interpretation), sõnastamine (craft elicitation), mõõtmine (craft amplification) ja ühiskondlik mõõde (craft socialization). Kategooriate sõnastamise ja selle põhjal loodud mudeli eesmärk on aidata uurijatel ja üliõpilastel paremini mõista, kuidas eri tüüpi teadmised ja uurimismeetodid üksteisega seostuvad ning kuidas neid oma töös rakendada saab. Meie eesmärk on ühise infrastruktuuri loomine uurimistöö ja hariduse tarbeks, et liita ja tugevdada käsitöö uurimisega tegelevaid akadeemilisi kogukondi ning panna alus käsitööuurimisele kui tunnustatud akadeemilisele distsipliinile.

Võtmesõnad: käsitööteadused, käsitöö, käsitööuurimus, käsitööõpe, slöjd, uurimismeetodid, kunstiuuringud

1 Artikkel on autorite loal tõlgitud Creative Commons litsentsi (CC-BY-NC-ND) alusel ingliskeelsest originaalist: Mapping the methodologies of the craft sciences in Finland, Sweden and Norway. – *Craft Research* 11 (2), 177–209.

Sissejuhatus

Bologna protsess (1999. aastal vastu võetud Bologna deklaratsioon) kutsuti ellu eesmärgiga harmoneerida Euroopa kõrgharidusruum, milles kõrghariduse teise astme kraad peaks andma õiguse kandideerida doktoriõppesse (Berliini kommünikee 2003: 4). See andis tõuke doktoriõppe programmide loomiseks Põhjamaade kunstikõrgkoolides. Laiemalt „Põhjala mudelina“ tuntud lähenemine kunstiuuringutele (*artistic research*) kasutab põhimõtet *sui generis*, kus kunsti kaudu tehtav uurimus on uurimistöö iseseisev alaaliik (Borgdorff 2013: 148). Selle mudeli toetajad on seisukohal, et kunsti ja käsitöö puhul on meistriteoses kehastunud uurimine ja mõtlemine niivõrd tihedalt ühte sulanud, et traditsioonilised uurimismeetodid ja nende puhttekstipõhine vahendamine ei ole asjakohane (Wolgers 2015). Vastased nimetavad seda uurimistööks väikese algustähga ning peavad seda uurimistöö olemuse lahjendamiseks (Frayling 1993; Solberg 2017). Vastasseisu traditsioonilise teaduste (nt humanitaar-, tehnika-, sotsiaal- ja loodusteaduste) ning kunstiuuringute vahel toetavad ka reeglid, mis seavad kunstivaldkonna doktorikraadile ja traditsioonilise uurimistöö põhisele doktoriõppele erinevad tingimused. Anne Solberg (2017) leidis enda koostatud Põhjamaade kunsti, disaini ja arhitektuuri valdkonna doktoriõppe analüüsi põhjal, et loomealad vajavad strateegiat, mis annaks neile „akadeemilises maailmas positsiooni, ehitaks neile epistemoloogilise platvormi ning võimaldaks vajaduse korral õppida olemasolevatelt akadeemilistelt distsipliinidelt“ (2017: 246). Tema käsitlus ei võta arvesse Põhjala ülikoolide käsitööuurimuse (*craft research*) pikka traditsiooni, mis eksisteerib väljaspool kunstikõrgkooli.

Praegune ülemaailmne huvi käsitööuurimuse vastu on toonud esile vajaduse sellele valdkonnale pühendatud akadeemilise distsipliini järele. Selle üheks näiteks on käsitöö valdkonna uurimistööd tutvustava ajakirja Craft Research asutamine (Niedderer, Townsend 2010). Kindla positsiooni on käsitööuurimus leidnud Suurbritannias, mistõttu on paljud selle valdkonna uurimused seotud just sealse kontekstiga (nt Frayling jt 1997; Niedderer, Reilly 2010; Rust jt 2007). Oluliseks teetähiseks oli 1992. aastal läbi viidud Briti kutsekõrgkoolide integreerimine ülikoolidesse, mille tulemusel on seal kunsti, käsitöö ja disaini uurimine ning sellealase teadmuse arendamine saanud teadustöö tavapäraseks osaks (Frayling 1993; Durling jt 2003). Oma artiklis tahame seda väljavaadet laiendada Põhjamaade käsitööuuringutele.

Põhjamaades (Taanis, Soomes, Islandil, Norras ja Rootsis) on *slöjd* olnud kohustusliku kooliprogrammi osa juba 19. sajandi lõpust. Õppeaine ise ning pedagoogiline lähenemisviis, mida Otto Salomon 1870. aastatel Rootsis Nääsi õpetajate seminaris tutvustas, võeti Põhjala haridussüsteemides peagi laialdaselt kasutusele (Alm 2012). Üldisemas plaanis tähistab *slöjd*

kui kontseptsioon käsitööõpet Põhjamaade koolides. Selle õppeaine varajane sisseviimine kohustuslikku kooliprogrammi ning õpetajaharidusse on toiminud käsitööuurimuse tugeva tõukejõuna. Põhjamaades toimub käsitööõpetajate ettevalmistamine akadeemilise kõrghariduse tasemel ning viib bakalaureuse- või magistrikraadi omandamiseni koos võimalusega jätkata doktoriõppes (vt Johansson 2018b; Porko-Hudd jt 2018). Alates 1980. aastast on *slöjd* i õpetamise ja õppimise valdkonnas kaitstud ligikaudu 100 doktoritööd (Johansson 2018a).

Viimasel ajal on ülikoolidesse tulnud ka traditsiooniliste oskustööde esindajaid, nagu kokad, aednikud, tiserid, müürsepad ja sepad, kelle õpe kuulub kas tehnoloogia-, loodus-, sotsiaal- või humanitaarteaduskondade alla (Almevik 2019). Need kujunemisjärgus uurimisvaldkonnad vajavad asjakohast teadustöö metoodikat ning meetodeid oma professionaalse tegevuse arendamiseks ning selle najal õppimiseks. Soomes, Rootsis ja Norras on doktrikraade käsitööuringute alal kaitstud varastest 1990ndatest alates mitmetes teaduskondades väljaspool kunstiuuringuid.

Käsitööd kui valdkonda laialt mõtestades oleme kaardistanud Soomes, Rootsis ja Norras tehtud käsitööuurimuse metoodikaid. Esmalt käsitleme „käsitööteaduste“ (*craft sciences*) kontseptsiooni, millele järgneb ülevaade akadeemiliste käsitööuringute rajamisest kolmes kõnealus esimeses riigis. Seejärel esitame enimkasutatud metodoloogiliste lähenemiste mudeli ning vaagime lõpetuseks käsitööteaduste tulevikuväljavaateid.

Käsitööteaduste mõiste

Soomekeelne termin akadeemiliste käsitööõpingute ja teadustöö tähistamiseks on *käsityötiede*, rootsi keeles *hantverksvetenskap*. Norras kasutatakse terminit *handlingsbåren kunnskap* 'käsitööteadmus' (*craft knowledge*) ning käsitööteadused iseseisva akadeemilise distsipliinina seal puuduvad. Sõnu *hantverk* ja *käsityö* tajutakse otseses seoses käega: ühendades käe ja töö mõiste, kannavad nad otseselt käsitsi tehtava töö tähendust. *Käsityö* tähistab käsitsi või käte abil kasutatavate tööriistadega tehtavat tööd, käsitööd kui professioni ning käsitsi tehtud eset. Soomekeelses kontekstis viitab see käsitsi töötamisele laias tähenduses, mis ei erista käsitöönduslikku ning kunstilist lähenemist.

Soomekeelset terminit *käsityötiede* on inglise keelde tõlgitud sõnadega *craft science*, mille kasutamine rahvusvahelises kontekstis on osutunud keerukaks. *Science* viitab loodusteadustele ning deduktiivse hüpoteesi püstitamisele rajatud teadustööle. Põhjamaade keeltes on sõnal *teadus* (rootsi keeles *vetenskap*, norra keeles *vitenskap* ja soome keeles *tiede*) laiem tähendus, mis hõlmab ka humanitaar- ja sotsiaalteadusi. Põhjamaade kõrghariduses ja teadustöös tehakse formaalselt vahet kunstil ja teadustel. Terminid nagu

käsityötiede ja *hantverksvetenskap* esitavad traditsioonilisele akadeemilisele teadustööle väljakutse ning võimaldavad käsitööga tegelejatele oma koha akadeemilises maailmas.

Käsitööd on uuritud väga erinevate teadusvaldkondade, nagu näiteks psühholoogia, etnoloogia, antropoloogia, ajaloo, haridus- ja tehnoloogia-teaduste vaatevinklist, kusjuures käsitöö ise on peamiselt analüüsi objekt. Viimasel ajal on uurijad üha enam hakanud rõhutama praktikutest uurijate sensoorseid ja kehalisi kogemusi ja oskusi ning tõstnud esile asjaolu, et käsitöö hõlmab paindlikke ja tihedalt läbipõimunud kognitiivseid, materjalitundlikke ning kehalisi toiminguid (Groth 2017; Høgseth 2007; Seitamaa-Hakkarainen jt 2016). Selle käsitluse varasemas etapis laenati teooriaid filosoofiast ning tugineti John Dewey ja Donald Schöni pragmatismile. Märkimisväärset mõju avaldasid valdkonna arengule Põhjamaade käsitööteoreetikud Ingela Josefson (1991), Bertil Rolf (1991), Pirkko Anttila (1993), Bengt Molander (1996) ja Kjell Johannessen (1999). Tänapäeval arendatakse teooriaid nii käsitööteaduste sees kui nende abil ning teadustöö tegijad on tihti ka ise praktikud.

Käsitööteaduse areng kolme Põhjamaa näitel

Soome

Soome olukorda iseloomustab käsitöö (varasemalt tekstiilitöö ja tehnilise käsitöö) hästi etableerunud seisund põhikooli õppekava kohustusliku õppeainena, mis omakorda lõi vajaduse käsitööõpetajate järele. Helsingi Käsitöökoolis on käsitööõpetajaid koolitatud alates 1886. aastast. Soomes 1971. aastal seadusega kehtestatud õpetajate kohustusliku kõrghariduse nõue tõi tekstiilkäsitöö õpetaja õppekava 1975. aastal Helsingi Ülikooli ning varsti ka Ida-Soomes asuvasse Joensuu Ülikooli. Esimene tekstiiliõpetuse professor tekstiilist käsitööesemete disainimise ja valmistamise alal loodi 1982. Peatselt tõdeti, et akadeemiliste käsitöö-uuringute piiramine vaid tekstiiliga on liialt kitsendav, kuna materjalitundlikkus, kujundamine ja valmistamine, nagu ka käsitöö kognitiivsed ja sotsiaalsed aspektid on ühised kõigile käsitööliikidele. Arutelud viisid selleni, et Helsinki Ülikoolis nimetati tekstiiliõpetus käsitööteaduseks ümber 1992. aastal ning hiljem toimus sama ka Ida-Soome Ülikoolis (Luutonen jt 1999; Seitamaa-Hakkarainen jt 2007). Kuigi käsitööteadus jäi haridusteaduskonda, oli selle jaoks oluline luua omaenese lähenemisnurki ja teiste haridusteaduste hulgas eristuda.

2013. aastal kehtestas Haridus- ja Kultuuriministeerium käsitööteaduse kui käsitööõpetaja haridusstandardi peamise ainevaldkonna (Porko-Hudd jt 2018). Seda õpetatakse Helsingi Ülikoolis, samuti Turu, Vaasa ja Ida-Soome

Ülikoolis haridusteaduste teaduskonnas või osakonnas käsitööpetaja õppekava osana. Kuigi Soome käsitööteadus ei keskendu peamiselt käsitööharidusele, on haridusteaduste valdkonna teadustööl oluline roll ka käsitööteaduse arengus. Näiteks kaitses käsitööteaduse kui akadeemilise ainevaldkonna rajaja professor Pirkko Anttila oma 1983. aasta väitekirja haridusteaduses ning tema hilisemad teoreetilised tööd käsitööteaduse alal on olnud eriala arengu seisukohast põhjanevad.

Soome käsitööteadus kasutab multidistsiplinaarset lähenemist, kohandades selleks teistest akadeemilistest distsipliinidest pärit meetodeid. Tihti on see tähendanud käsitöö uurimist selliste meetodite abil, mis vaatlevad käsitööd väljastpoolt, käsitledes protsesse ja tulemusi. Siiski on uurija ise tavaliselt käsitöö-valdkonna insaider, käsitöömeister või doktorant, kellel on seetõttu laiem arusaam nii praktilisest valmistamisest kui ka teaduslikust teooriast.

Käsitööteaduse „vihmavarju“ alla koonduvad uurimisobjektid käsitöö kõrgist valdkondadest ja vormidest: uurimistöö võib keskenduda käsitöömeistrile, esemete kujundamisele ja valmistamisprotsessile või käsitööeseme enda psühholoogilistele, sotsiaalsetele, kultuurilistele, majanduslikele või tehnilistele tahkudele. Soome käsitööteadus on arenenud eri suundades vastavalt sellega tegelevate teadlaste huvidele. Helsingi ja Ida-Soome Ülikoolis on kaitstud ligikaudu 30 doktoriväitekirja käsitööteaduse alal ning veelgi enam sellega seotud teemavaldkondades, eriti haridusteadustes. Ajavahemikus 2008–2018 kasvas käsitööteaduse alal kaitstud väitekirjade hulk märgatavalt. Soome akadeemilises ruumis seisab käsitööteadus tugeval distsiiplinaarsel alusel.

Rootsi

Käsitöö on tihti olnud humanitaarteaduste, nagu etnoloogia, kunstiajaloo ja arheoloogia uurimisobjekt. Teadusuuringutel, mille käigus käsitöö on analüüsi objekt, on pikk ajalugu alates empiirilisest folkloristikast 20. sajandi algul kuni nüüdisaegsete kriitiliste pärandiuuringuteni, mis tuginevad kultuuri- või diskursuse-analüüsil. Sotsiaaltöö ning hiljem õenduse ja füsioteraapia kui akadeemiliste distsipliinide loomine tõi kaasa praktikapõhiste (*practice-led*) uurimistööde jaoks sobivate meetodite kiire arengu, iseäranis pandi rõhku põhistatud teooriale (*grounded theory*) ja tegevusuuringutele (*action research*) (Josefsson 1991). Peamist rolli mängisid oskustööuuringud, mille eesotsas olid sellised teadlased nagu Ingela Josefson (1988), Bo Göranson (1990), Bertil Rolf (1991), Bengt Molander (1996) ja Bernt Gustavsson (2004). Töökeskus (*Arbetslivscentrum*) algatas uut tüüpi teaduskoostöö, näiteks kaasati käsitöö asjatundjaid jagama oskuste omandamise ja teadmussiirde kogemust (Tempte 1982). Tänapäeval uurib Södertörni Ülikooli praktiliste teadmiste uurimiskeskus praktilise teadmuse vorme,

keskendudes erialateadmiste ja -oskuste rollile inimestevahelistes suhetes (Gunnarsson 2019). Kutse- ja käsitööõppega seotud käsitööuuringud on koondunud haridusteaduskondadesse. Kaitstud on ligikaudu 20 väitekirja ning Göteborgi Ülikooli juurde loodi 2014 aastal *slöjd*'i-uuringute professor eesotsas Marléne Johanssoniga.

Peter Sjömar Chalmersi Ülikooli arhitektuuriteaduskonnas puitehitiste teemal kaitstud väitekirja avaldas märkimisväärset mõju praktikapõhise uurimistöö arengule ning soodustas käsitööuuringute kui akadeemilise distsipliini rajamist (Sjömar 1988). Sjömar tunnustas käsitööspetsialistide panust ning seda, kuidas nende kogemus ja praktilised teadmised võimaldasid uusi ajaloo-tõlgendusi (Sjömar 2017). Sjömari lähenemist rakendati kõigepealt Mariestadi käsitöökutsekõrgkoolis (*Vocational College of Crafts*) ning hiljem ka Göteborgi ülikooli konserveerimisteaduskonnas. 2008. aastast alates hõlmab sealne doktoritöö ka oskustöö uurimist, mis on jõudnud doktoritöödeni puutöö (Lassen 2014), aianduse (Westerlund 2017) ja müürsepatöö alal (Eriksson 2019). Teadustöodes kasutatakse eri meetodeid, milles kesksel kohal on praktikapõhine uurimistöö. Sarnane rõhuasetus oskustöö uurimisel iseloomustab Örebro Ülikooli kulinaaria ja toiduteaduse õppekava, kus doktorantide teemadeks on muuhulgas toidu tegemise ja serveerimise praktiliste oskuste uurimine.

Laias laastus on käsitööuuringud Rootsis mitmekesine valdkond, mis on jaotunud mitmete ülikoolide, teaduskondade, distsipliinide ja uurimisteede vahel, sõltudes tihti kunsti ja teaduse vahelisest jaotusest (Almevik 2019). Teadlikkus, programmidevaheline kogemustevahetus ja koostöö on siiski veel pigem piiratud. Uurimaks seda, mis neid võiks ühendada ning milised on selle valdkonna teemad, allikad, meetodid, väljavaated ja tulemused, asutati 2010. aastal ülikoolide, pärandikaitse organisatsioonide ning käsitöö- ja kaubandusettevõtjate koostöö tulemusena Göteborgi Ülikooli juurde Craft Laboratory (CL), mille eesmärgiks on luua uurimistööle praktiline väljund ja teisalt kaasata uurimistöösse käsitööpraktikuid. CL võrgustike ja projektide abil on neli värsket doktorikraadi omanikku leidnud omale erialase töö.

Norra

Käsitööteadus kui akadeemiline distsipliin on Norras uus ning põhilised kontspetsioonid ja kirjeldavad iseloomustused on veel arengujärgus. Norra haridus- ja teadustööd iseloomustavad nii käsitööle keskendunud uurimis-instituutide olemasolu ülikoolide juures kui väljaspool ülikooli leiduvad algatused näiteks muuseumides, käsitööliitudes, laevaehituse ja -kaitse keskustes ning muinsuskaitse eest vastutavates asutustes. Üldiselt uuritakse Norras käsitööteaduse raames käelisi oskusi ja nende seost vaimse ja materiaalse kultuuripärandiga.

Käsitöötraditsioonide edasi andmine mitteformaalse hariduse raames on eksisteerinud juba alates 1860. aastatest, nagu näiteks Nidarose katedraali restaureerimiskoja (NDR) juures, mille eesmärk on katedraali restaureerimine. Norra Käsitööinstituut ja Vaimse Kultuuripärandi Keskus (NHI) loodi ametlikult 1980. aastate keskel (Falk jt 2007). Viimase 40 aasta jooksul on tegeletud inimeste koolitamise ning pärandtehnoloogiade dokumenteerimise, säilitamise ja propageerimisega, kuid ka ühiskonna teadlikkuse tõstmise ja hoiakute kujundamisega vastavalt UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioonile. Alates 2007 on NDR koostöös ülikoolidega pakkunud ka bakalaureuse- ja magistriõpet. Arheoloog Øystein Ekrolli väitekirj (2015) on näide uurimusest, mis valmis käsitöö- ja arheoloogiaspetsialistide koostöös.

Meetoditena on asjatundjad nii ülikoolides kui väljaspool neid kasutanud praktikapõhist uuringut (*practice-led research*), tegevusuurimust (*action research*) või autoetnograafiat. NHI ja NDR viivad läbi praktikapõhiseid uurinuid, mille käigus teevad koostööd kogenud teadlased ja käsitööasjatundjad (Storemyr 1999; Planke 2001; Ekroll 2015). Teadurist käsitöömeistri näiteks võib tuua Jon Bojer Godali uurimistö (2006a, 2006b) traditsioonilistest puutööoskustest ning puidu omadustest traditsiooniliste majade ja paatide ehitamisel. Jon Bojer Godal arendas välja Norra *handlingsboren kunnskap*'i kontseptsiooni, mida võiks tõlkida kui „tegevuspõhist teadmist“. Termin on kasutusse võtnud Norra mitmete valdkondade praktikud käsitöö, ehitiste konserveerimise ja muinsuskaitse vallas. Praeguseks on sellest saanud ametlik termin, mis tähistab teooria ja praktika vahelise seose aluskontseptsiooni. Arhitektuurivaldkonnast pärineb professor Halina Dunin-Woysethi (Nilsson, Dunin-Woyseth 2013: 6) väljendatud „valmistamise erialade“ kontseptsioon.

Norra Loodusteaduste ja Tehnika Ülikoolis (NTNU) pakutakse konserveerimise ja restaureerimise alast haridust. Inspireerituna NDRI ja NHI tegevusest loodi praktiliste oskustega inimestele suunatud ajalooliste ehitiste ja rajatiste restaureerimise õppekava ning edasi liigutakse Bologna süsteemi nõuetega kooskõlas oleva magistri- ja doktoriõppe pakkumise poole (Høgseth, Renmælmo 2011). NTNU käsitöö-uurimuslik lähenemine keskendub pärandkäsitööle ning laiem eesmärk on teha teadust käsitöö olemusest ja rollist (Høgseth 2007; Bohlmann 2014; Bye 2010; Godal jt 2018). Teadustöö keskendub küsimusele, kuidas pärandkäsitöö ja valmistamise praktikad süvendavad arusaama vaikivast teadmisest ja unustusse vajunud pärandtehnoloogiatest ning kuidas neid teadmisi uutel viisidel kasutada.

Kagu-Norra Ülikooli juures tegutsev kehalistel praktikatel põhineva tegemise ja õppimise uurimisgrupp (*Embodied Making and Learning research group – EMAL*) keskendub neile teemadele nii käsitööpraktikate kui kunstide uurimisel, aga ka käsitööõpetajate koolitamisel. Professor Marte

Gullikseni (2017) juhitud EMAL koosneb 35 teadlasest, kes jagunevad eri praktikapõhiste uuringutega tegelevatesse klastritesse humanitaar-, spordi- ja haridusteaduskonna ning visuaal- ja näitekunsti osakonna juures. Sealse praktikapõhise uurimistöö näiteks on etnoloogi ja paadiehitaja Terje Planke doktoritöö (2001).

Viimastel aastatel on kasvanud disaini-, kunsti- ja käsitöövaldkonna teadustööde hulk ka Oslo Linnaülikooli (Oslo Metropolitan University) tehnika-, kunsti- ja disainiteaduskonnas ning Kagu-Norra Ülikooli esteetika-, rahvakultuuri- ja õpetajahariduse teaduskonnas. Disaini, kunsti ja käsitöö valdkonnas on koostatud mitmeid doktoriväitekirju. Kautokeino Saami Ülikooli *duodji* (saami kunsti ja käsitöö) professor Gunvor Guttorm on uurinud, kuidas traditsioonilised teadmised saami pärandkunstist ja -käsitööst on nüüdisaegsesse elustiili sulandunud (Guttorm 2001).

Käsitöö uurimise meetoditest

Käesolev peatükk annab ülevaate Soomes, Rootsis ja Norras kasutatavatest käsitöö uurimise meetoditest. Kui vaadelda neis tehtava teadustöö olemust lähemalt, torkab silma lähenemise ja meetodite märkimisväärne mitmekesisus. Herbert Readi ja Christopher Fraylingi klassifikatsioon eristab sissevaadet käsitöösse, käsitöö uurimist millegi jaoks ja uurimist käsitöö kaudu (Read 1955; Frayling 1993, Frayling jt 1997). Selline taksonoomia viitab teadmiste positsioonile, kus käsitööalane teadmine võib olla uurimise objekt, uurimistöö meetod või selle tulemus. Teine laialt levinud viis teadusuuringuid klassifitseerida on jagada nad uurija vaatepunktide tuginedes kas praktikapõhisteks või mitte – eristada seestpoolset vaadet, nagu näiteks kehaline lähenemisviis ja autoetnograafia, ja välist vaadet, mille puhul uuritav on pigem objekt kui subjekt.

Käsitööteaduste eri arenguetappidel on loodud mitmesuguseid skeeme sellega seotud protsesside ja uurimismeetodite visualiseerimiseks (Anttila 1993; Seitamaa-Hakkarainen jt 2007). Kuna käsitöö uurimine areneb ajas pidevalt, tuleb uusi perspektiive arvesse võttes ka skeeme ajakohastada. Sel eesmärgil oleme kaardistanud kolme Põhjala riigi käsitööuurimises kasutatavad empiirilised uurimisviisid. Lõime andmebaasi nendes riikides kaitstud asjakohastest doktoriväitekirjadest ning analüüsisime, milliseid lähenemismeetodeid uurimisainesele on neis kasutatud. Kujunenud klassifikatsioon põhineb sellel, mis tüüpi teadmusloomega on uurimises tegeletud.² Kuna Soomes on käsitööteaduse valdkonnas kaitstud juba arvukalt doktoritöid,

2 Originaalartikli juures leidub 57 nimetusest koosnev loetelu Soomes, Rootsis ja Norras käsitöö-uuringute vallas kaitstud doktoritöödest. Sellega saab lähemalt tutvuda siin: https://doi.org/10.1386/crre_00025_1. – Toimetuse märkus.

ole kõikehõlmavad, vaid pigem pakuvad üht võimalust sissevaateks sellesse ainevalda. Mudeli eesmärk on tuvastada ja tugevdada käsitööteadustes kasutatavate meetodikate ühisosa. Kirjeldame esitatud kategooriaid järgnevas lähemalt.

Rekonstrueerimist (*craft reconstruction*) kasutatakse ajalooteaduses, kus käsitöö-põhiste eksperimentide abil tuuakse päevavalgele ajalooliste artefaktide, protseduuride või konteksti varjatud aspekte, näiteks juhtudel, kui traditsioon on katkenud või suurel määral teisenenud. See lähenemine sarnaneb eksperimentaalse arheoloogiaga, mille puhul käsitöö asjatundjad võivad osaleda minevikunähtuste esilemanamisel, taaselustamisel või rekonstrueerimisel (Outram 2008; Schenck 2015). Arheoloog Marilyn Kelly-Buccellati (2012) mõtestab seda kui „ajavahega õpipoisi-põlve“ (*time-gap apprenticeship*), mida saab kasutada ajaloo uurimiseks omaenese keha abil käsitõiseid tõlgendusi luues. CL on teise ajastu pärandi uurimiseks ja esiletoomiseks loonud kolmeosalise metodoloogia: esiteks ajalooliste artefaktide tõlgendamine käsitöö abil, teiseks rekonstrueerimis-eksperimendid ja kolmandaks oskuste sõnastamine, mis keskendub esemetele, võimaldustele (*affordances*) ja keskkonnale, mis eseme valmistamise protsessis esile tulevad (Almevik, Melin 2015). Seesugust lähenemist on kasutatud aianduse (Seiler 2018), puitehitiste (*corner-timber building*; Andersson 2016) ja puutöö (Karlsson 2014; Renmælmo jt 2017) uurimisel.

Ajalooarhiivid, käsitöö tegemine ja artefaktide analüüs võimaldavad ajaloolisi esemeid vaadelda nii mikro- kui makroperspektiivis. Ateljeedes säilinud esemed, nagu näidiste kogud, skitsid, visandivihikud, maketid ja lõpetatud tööd koos päevikute, märkmete ning teiste kirjalike allikatega võimaldavad panna kokku pildi konkreetsest käsitöömeistrist (Fernström 2012). Kui uurija osaleb uuritavate artefaktide tegemisel, võimaldab see tal jõuda nii protsessi kätketud vaikiva teadmiseni kui ka kasutada seda sõnalise teadmise täiendamiseks (Koskennurmi-Sivonen 1998). Konkreetse käsitööharu arengu uurimisel on nii kvalitatiivse kui kvantitatiivse analüüsi jaoks vajaliku info allikateks trükised, tellimislehed, müügiarved, esemed ja intervjuud (Kaipainen 2008).

Sõnastamine (*craft elicitation*) on tihedamalt seotud käsitöö tegemise ja õpetamisega. See hõlmab osalus- ja enesevaatlust, mille eesmärk on selgitada välja kõik valmistamise ja selle õppimise aspektid. Suurem jagu seda tüüpi uurimustest tehakse haridusteaduskondades, kasutades etnometodoloogiat (Garfinkel 1967) või konversatsioonianalüüsi (Goodwin, Heritage 1990), et uurida õppimisprotsessis toimuvat interaktsiooni (Ekström 2012; Johansson 2002). Silmaga nähtavate tegevuste aluseks olevate muustrite sõnastamiseks on kasutatud, katsetatud ja arendatud mitmeid andmekogumismeetodeid,

sealhulgas traditsioonilisi intervjuusid ja päevikumärkmeid, videosalvestisi ja tegevusvaatlust (Hasselskog 2010; Johansson 2011; Kangas 2015; Laamanen 2016). Uurides disanerimõtet või ideede genereerimise protsessi, on käsitööuurimuses rakendatud teooriaid ja meetodeid psühholoogiast ning kognitiivteadustest, nagu näiteks valjusti mõtlemine ja liigutuste analüüs (Härkki 2018; Seitamaa-Hakkarainen 2000).

Viimasel ajal on praktikutest uurijad kasutanud omaenda tegevuse üksikasjade, meelte abil tehtavate otsustuste ja kehalise teadmise ilmsiks toomiseks ka autoetnograafilist lähenemist (Kouhia 2016). Kogemuse ja teadvuse struktuuride uurimisel tuginetakse peamiselt fenomenoloogiale ja enaktivismile (*enactivism*, kehalise kogemuse filosoofia). Kogemuse sõnastamise meetodeid rakendatakse praktilistes situatsioonides kohapeal, näiteks ehitusel või töökodades (Høgseth 2007). Kasutatavate meetoditena võib nimetada videosalvestust koos valjusti mõtlemisega (Groth 2017), videosalvestust koos ajageograafiliste märkmetega (Almevik 2016; Jarefjäll 2016; Eriksson jt 2019; Høgseth 2013). Ajageograafia mõiste on laenatud inimgeograafiast, kus selle abil esitatakse ja eritletakse inimeste ja esemete aegruumis läbipõimunud trajektoore ning tihedat külgnemist ajas ja ruumis (Hägerstrand 2009).

Tõlgendamine (*craft interpretation*) ühendab endas käsitöömeistrite oskuste ja asjatundlikkuse süstemaatilise kasutamise artefaktide, käsitöötegevuste, disaini või muude analüüsitavate üksuste tõlgendamisel. Uurimistööd iseloomustab sissevaade käsitöösse; käsitööeseme, ainese ja konteksti ajaloo, tähenduste, tajude või funktsioonide üksikasjalik uurimine. Tavaliselt lähtub uurimine seespool olija vaatest ning süstemaatilisest omaenda praktilisest kogemusest. Tihtilugu kasutatakse hermeneutikat, appi võetakse nii holistiline kui analüütiline uurimismeetod, nii seespool-olija kui väljastpoolt vaatleja perspektiiv ning konstrueerimise ja dekonstrueerimise võtted.

Näitena hermeneutika kasutamisest võib tuua uurimuse Soome põlledest, mis tugineb kultuuriajaloo ja soouuringute meetoditele (Sipilä 2012). Selleks, et selgitada, kuidas ümbritsev kultuur on määranud põlle tähendusi ja teisalt, kuidas põlled ja nende representatsioon on mõjutanud kultuuri, võeti kasutusele nii mikro- kui makroanalüüs. Kasutati mitmesuguseid teemakohaseid allikaid, näiteks naisteajakirju, käsitööõpikuid, romaane, filme, artikleid, intervjuusid, fotosid ja teadusartikleid. Sarnaseid töid soouuringute, muuseumikogude ja kultuuripärandi kujunemise vallas on tehtud ka Rootsis (Palmsköld 2007; Rosenqvist 2007; Hyltén-Cavallius 2007; Palmsköld jt 2016).

Norras ja Rootsis on käsitööuurimine arhitektuuri ja ehitiste valdkonnas saavutanud tugeva positsiooni tänu pragmaatilise semiootika kasutamisele, mis keskendab tähelepanu käsitööna loodud artefaktides peituvatele

näiliselt ebaolulistele märkidele ja jälgedele (*traceology*; Almevik, Melin 2015). Seesuguste jälgede dokumenteerimise ja analüüsimise jaoks leidub mitmeid meetodeid, nagu valuvormide kasutamine, digitaalne skaneerimine, multi-spektraalanalüüs, ultraheli ja pinnamuutuste pildistamine (RTI; Høgseth 2012). Teine käsitöö interpreteerimise suund vaatab kriitiliselt traditsioonilisi uurimismeetodeid tüüpe ja taksonoomiaid, püüdes panna neid paremini vastavusse praktilise tegevuse loogikaga. Uurija-praktik Tina Westerlund (2017) arendas aednike taimede paljundamisel tehtavast tööst lähtuvalt välja süsteemi rohtsete püsikute funktsionaalseks klassifitseerimiseks. Puusepp Ulrik Hjort Lasseni (2014) doktoriväitekiri kaardistas traditsioonilisi puidu märkimise võtteid ehitusel ning koostas neist üldistava ülevaate, mis grupeeris need puusepa kui valmistaja perspektiivist nähtuna.

Ka Soomes on semiootikal olnud oluline roll. Selle heaks näiteks on soome kampsunite traditsiooni analüüs (Luutonen 1997). Käsitöö kui ettevõtetus, hobi ning käsitöö kultuuriline representatsioon on uurimisteedena seotud käsitöö rolliga ühiskonnas ja meedias. Neid nähtusi on uuritud, kasutades meedias ilmuvate artiklite diskursuseanalüüsi (Kärnä-Behm 2005) ja intervjuude narratiivset analüüsi (Hyrsky 2012). Käsitöö mõiste iseenesest on samuti oluline teema, mida on uuritud põhjustatud teooria meetodit kasutades (Ihatsu 2002).

Möötmine (*craft amplification*) kasutab meetodeid, mis keskenduvad käsitöö tehnoloogilise ja materiaalse külje mõõtmisele, testimisele, kvantifitseerimisele ja uurimisele. See suund toetub suuresti loodus- ja tehnika-teadustes kasutatavatele meetoditele ning on tihedalt seotud tarbijauuringute sotsiaal-majandusliku aspektiga. Neid meetodeid kasutades uuritakse käsitööeseme ja selle valmistamise protsessi materiaalseid ja tehnoloogilisi omadusi. Mõõtmine võimaldab liikumist ka teises suunas, kus valmistamise praktilist kogemust kasutatakse hüpoteetilis-deduktiivseks testimiseks. See lähenemine on kasutust leidnud pigem väiketööstuslikul tasandil, nagu näiteks kohalike lubimõrdi valmistamise traditsioonide (Eriksson 2019), kudumismasina jaoks sobiva lõnga (Turunen 2015) ja õmblemisharrastajate rullpalistuspiste tugevuse (Kaukinen 1995) uurimisel. Mõõtmine laenab ja kohandab traditsiooniliste teadusharude meetodeid, näiteks kasutatakse meelte-uuringutest tuntud standardmaatriksit (*repertory grid*) maalrite jaoks olfaktoorse sõnavara väljaarendamiseks, mille abil väljendada ja anda hinnanguid traditsioonilise linaõli omadustele (Källbom jt 2019; Källbom 2019).

Naturaalsete värvide uurimisel kasutatakse keemia meetodeid (Räisänen 2002). Suomela (2018) otsib oma doktoritöös võimalusi neoliitikumist peale Põhja-Euroopa tekstiilides kasutatud taimsete kiudude tuvastamiseks. Soome Rahvusmuuseumi kollektsioonidest pärit kiudude pinnaomadusi ja

ristlõikeid uuriti valgusmikroskoobi ja polariseeritud valgusega Herzogi testi abil. Nii saadakse uusi andmeid kiudude morfoloogilise struktuuri kohta, mis omakorda aitavad tõlgendada nende kultuurilugu.

Ühiskondlik mõõde (*craft socialization*) keskendub käsitöö tähendustele kogukonna, kultuuri ja ühiskonna jaoks. Arendatakse käsitöökogukondade ja -praktikatega seotud rollide ning identiteedi uurimiseks sobivaid meetodeid nii vahetult kohtuvate kui virtuaalste kogukondade või laiemate ühiskonnagruppide tarvis (Zetterlund jt 2015). Näiteks Vartiainen (2010) uuris käsitööd kui kogukonnatunde loojat Soome taaskehastajate hulgas. Uurimismaterjaliks olid foorumipostitused, intervjuud harrastajatega, video- ja fotomaterjalid ning küsimustikud. Kudumisblogijate kogukonnatunnet uuriti blogijate kvantitatiivuuringu ning kudumisblogi pidamise kogemust sõnastavate kirjutiste abil (Vilhunen 2018).

Käsitöö mõningatele tahkudele omistatud tähendustele keskenduvad uurimused tuginevad tihti sotsiaalse konstruktivismi teooriatele (Johansson, Illum 2009). Kouhia (2016) uuris tänapäeva hobi-tekstiilkäsitöölisi, kelle jaoks sellel tööl on peasjalikult ajaveetmise funktsioon, kasutades intervjuusid, osalusvaatlust ja autoetnograafiat. Käsitöölise professionaalse identiteedi, selle formeerumise ja pühendumuse tähtsust on uuritud narratiivi tiheanalüüsi abil (Hyrsky 2012). Käsitöövaldkonna tuleviku avamiseks on kasutatud ka selliseid ühiskonna-uuringute meetodeid nagu valdkonna võtmeisikute intervjuerimine, tuleviku-töötoad ja ekspertide küsitlemine (*Delphi Expert Panel*; Soini-Salomaa 2013).

Käsitööteaduste tulevikuväljavaated

Soome, Rootsi ja Norra käsitööuuringu arengusuundade ja meetodika ülevaade näitab, et selle heal tasemel arengu on taganud kohustuslik käsitööõpe ja vastava õpetajahariduse pikaajaline arendamine. Teine liikumapanev jõud on olnud kodunduskoolid, kus käsitöö-uuringud kui eraldi valdkond on leidnud tunnustust seoses kohaliku toidutootmise, kokakunsti ja toiduvalmistamisega. Käsitööteadus seati Soomes sisse akadeemilise distsipliinina 1993. aastal. Rootsi *slöjd*-uurimine ning tekstiili ja käsitöö teemaliste uurimuste rakendamine konserveerimisalases teadustöös, samuti *duodji* akadeemiline viljelemine Norras jäävad ligi kaks kümnendit hilisemasse aega.

Kolmes Põhjala riigis kasutusel olevatest käsitööteaduse meetodikatest ülevaate koostamisel joonistusid välja viis korduvat teemat. **Rekonstrueerimine** põhineb ajaloo-uuringutel ning kasutab ajalooliste artefaktide, võtete ja konteksti taasloomiseks eksperimente. **Sõnastamine** seostub käsitöö tegemise ja haridusega. Valmistamise ja selle õppimise tahkude üksikasjalikuks sõnastamiseks kasutatakse enese- ja osalusvaatlust. **Tõlgendamine** ühendab kehalise

kogemuse, sisemise perspektiivi ja oskused, et tõlgendada artefakte, tööprotseesse, valmistamist, kujundamist ja teisi analüüsimist vajavaid nähtusi käsitöö tegija perspektiivist. **Mõõtmine** kasutab hüpoteetilis-deduktiivset meetodit, et mõõta, testida, kvantifitseerida, parandada ja otsida tõendusmaterjali põhjuste, tagajärgede ja seoste kohta. **Ühiskondlik mõõde** keskendub humanitaarteaduslikele meetoditele, nagu kontseptuaalne mõtlemine, diskursi- ja võrgustikuanalüüs. Kõnealune klassifikatsioon ei kujuta endast lõplikku taksonoomiat, vaid pigem juhust, mis aitab teadlastel ja üliõpilastel oma teadustööd paremini läbi tunnetada ning edasi arendada. Klassifikatsioonimudeli joonis väljendab eri teemade kattuvust ning muutuvat olemust piltlikult.

See klassifikatsioon on loodud kaitstud doktoritööde põhjal; ulatuslikum käsitööuuringute analüüs oleks ilmselt andnud tulemuseks teistsuguse pildi. Valimit tuli piirata, et analüüsitava andmete maht ei paisuks liiga suureks, kuid annaks siiski pildi käsitööteadustes valitsevatest suundumustest. Omaette märkimisväärne on artiklipõhiste doktoriväitekirjade kasvav hulk, milles eri artiklites kasutatakse erisuguseid meetodeid, mis omakorda tähendab, et üks väitekiri võib hõlmata mitmesse siin toodud valdkonda kuuluvaid lähenemisviise.

Põhjamaade käsitöö-uuringutes valitseb erilmelisus ja loomingulisus nii meetodite valikul kui ühiskondlike rakenduste leidmisel, kuid akadeemilises maailmas on see siiski veel marginaalses positsioonis. Käsitöö-uuringud on pihustunud kunsti, disaini, tehnoloogia ja hulga teiste akadeemiliste erialade vahel. Meie arvame, et on aeg tunnustada käsitööd kui eraldiseisvat valdkonda nii hariduses kui teaduses. Kuna metodoloogiline baas on sedavõrd mitmekesine, eelistame kasutada mitmuslikku vormi *käsitööteadused*. Sellega väärtustame igasugust käsitöö kohta uut teadmist loovat teadustööd ning mõõname, et pole võimalik ega vajalik piiritleda käsitöö uurimist konkreetsete meetodite või metoodikaga. Võrdlemisi värskes ja väikesemahulises akadeemilises valdkonnas, mis alles liigub akadeemilises maailmas etableerumise poole, on oluline avatus uutele ideedele ja uute meetodite avastamine selleks, et saada rohkem informatsiooni nii mitmekülgsete nähtuste kohta nagu käsitöö, käsitöö tegemine ja materjalid ning nendega seotud psühholoogilised, sotsioloogilised, materiaalsed ja kultuurilised aspektid.

Põhjamaade käsitööuurimuse vallas seni isoleeritult tegutsevate akadeemiliste kogukondade ühendamiseks ja tugevdamiseks on vaja ühist teadus- ja haridustaristut. Mingil määral on vastav Põhjamaade teaduse infrastruktuur juba olemas: NordForsk³ pakub üldist tuge ning olemas on kirjastamisvõima-

3 NordForsk on Põhjamaade Nõukogu raamistikku kuuluv organisatsioon, mis rahastab ja toetab Põhjamaade koostööd teaduse ja teaduse infrastruktuuri vallas: <https://www.nordforsk.org/about>.

lused nagu *Techne Series*⁴ ja *FormAkademisk*⁵. Vaja on siiski uut avaldamisplatvormi, mis kasutab sobiva eelretsenseerimissüsteemi ja trükiste formaadi väljaarendamiseks ning mitmetahulise uurimistulemuste väljendusrikkamalt ja elavamalt esile toomiseks nüüdismeediat. Käsitöö kohta, poolt ja abil uute teadmiste saamiseks on vaja arendada välja uusi teadmiste esitamise ning jagamise viise, nagu näiteks „filmitud metoodilised artiklid“ videoajakirjas *JoVE*⁶. Vajalik oleks ka ühine Põhjamaade magistri- ja doktoriõppe programm, mis pakuks üliõpilastele käsitööuuringute jaoks nii süvitsi minevaid kui ristikasutatavaid teadmisi. Põhjamaade laialipillutatud algatuste ühendamine looks tulevaste tegevuste jaoks platvormi ning elavdaks piirkonna käsitöö alast teadus- ja hariduselu.

Inglise keelest tõlkinud Anneli Külaots.

- 4 *Techne Series: Research in Craft Pedagogy and Craft Science* avaldab eelretsenseeritud teadustöid käsitööpedagoogika ja -teaduse valdkonnas Põhjamaade ja inglise keeles: <https://journals.hioa.no/index.php/techneA/index>.
- 5 Ajakiri *Formakademisk* on mõeldud disainiuurijatele, nagu neid määratleb Norra ja rahvusvaheline haridussüsteem: <https://journals.hioa.no/index.php/formakademisk>.
- 6 *JoVE* on eelretsenseeritav bioteaduste videoajakiri. Ajakirjas avaldatakse artikleid meetoditest, sh tekstilisi kirjeldusi ja eksperimentide videosalvestusi, eesmärgiga suurendada teadusuuringute taaskasutust ja jõudlust: <https://www.jove.com/journal>.

Allikad

- Almevik**, Gunnar 2011. Professori i byggnadsarbete. Om erfarenheter av möten mellan handlingsburen och akademisk kunskap. – *Hantverkslaboratorium*. Toim. E. Löfgren. Mariestad: The Craft Laboratory, University of Gothenburg, 38–49.
- Almevik**, Gunnar 2016. From Archive to Living Heritage. Participatory Documentation Methods in Crafts. – *Crafting Cultural Heritage*. Toim. A. Palmköld, J. Rosenqvist, G. Almevik. Gothenburg: University of Gothenburg, 77–99.
- Almevik**, Gunnar 2017. Det forensiska perspektivet. Hantverkarens dokumentation i kulturmiljövården. – *Hantverksvetenskap*. Toim. G. Almevik. Mariestad: Göteborgs universitet, 237–266.
- Almevik**, Gunnar 2019. Hantverksvetenskap och vetenskapligt hantverk. – *FormAkademisk – forskningstidskrift för design og designdidaktik*, 12 (1). <https://doi.org/10.7577/formakademisk.2310>.
- Almevik**, Gunnar, **Melin**, Karl-Magnus 2015. Traditional Craft Skills as a Source to Historical Knowledge. Reconstruction in the Ashes of the Medieval Wooden Church Södra Råda. – *Mirator* 16 (1), 72–102.
- Almevik**, Gunnar, **Melin**, Karl-Magnus 2016. Conservation Theory for Enhanced Craft Practice. – *Structural Analysis of Historical Constructions*. Toim. K. van Balen, E. Verstrynge. Leuven: KU Leuven, 1011–1018.
- Andersson**, Göran 2016. *Timmerbyggnader – Tematiska undersökningar av traditionella timringsmetoder*. Mariestad: The Craft Laboratory, University of Gothenburg.
- Anttila**, Pirkko 1993. *Käsityön ja muotoilun teoreettiset perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Bohlmann**, Jörn 2014. *Segel und ihre Herstellung im 17. Jahrhundert Rekonstruiert am Beispiel eines skandinavischen Lastbootes*. Doktoriväitekiri. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det historisk-filosofiske fakultet, Doktoravhandling ved NTNU 2014: 187.
- Borgdorff**, Henk 2013. A Brief Survey of Current Debates on the Concepts and Practices of Research in the Arts. – *SHARE, Handbook for Artistic Research Education*. Toim. M. Wilson, S. van Ruitenthe. Amsterdam: Elte European League of Institutes of the Arts, 146–152.
- Bye**, Mette 2010. *Treatment of Norwegian Vernacular Heritage Buildings Circa 1920–1980*. Doktoriväitekiri. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det historisk-filosofiske fakultet, Doktoravhandling ved NTNU 2010: 246.
- Durling**, David, **Friedman**, Ken, **Gutherson**, Paul 2003. Editorial: Debating the Practice-Based PhD. – *International Journal of Design Science and Technology*, 10 (2), 7–18.
- Ekroll**, Øystein 2015. *The Octagonal Shrine Chapel of St Olav at Nidaros Cathedral: An Investigation of its Fabric, Architecture and International Context*. Doktoriväitekiri. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det historisk-filosofiske fakultet, Doktoravhandling ved NTNU 2015: 294.
- Eikström**, Anna 2012. *Instructional work in Textile Craft. Studies of Interaction, Embodiment and the Making of Objects*. Doktoriväitekiri. Stockholm: Studies in education in arts and professions, Stockholm University.
- Eriksson**, Jonny 2019. *Kalkbruk – krympsprickor och historisk utveckling av material, metoder och förhållningssätt*. Doktoriväitekiri. Gothenburg: Studies in Conservation, Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Eriksson**, Lars, **Seiler**, Joakim, **Jarefjäll**, Patrik, **Almevik**, Gunnar 2019. The Time-Space of Craftsmanship. – *Craft Research*, 10 (1), 17–39. doi: 10.1386/crre.10.1.17_1.
- Falk**, Eivind, **Egge**, Anne Martinsheimen, **Renmælmo**, Roald 2007. *Festskrift : Jon Bojer Godal 70 år : Norsk handverksutvikling – NHU 20 år*. De Sandvigske samlinger. Lillehammer: Maihaugen.
- Fernström**, Päivi 2012. *Damastin traditio ja innovaatio. Tekstiiliteollisuus Dora Jungin toiminta ja damastien erityisyys*. Doktoriväitekiri. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 31. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Frayling**, Christopher 1993. *Research in Art and Design*. Royal College of Art Research Paper Series 1 (1). London: Royal College of Art.

- Frayling**, Christopher, **Stead**, Valerie, **Archer**, Bruce, **Cook**, Nicholas, **Powell**, James, **Sage**, Victor, **Scrivener**, Stephen, **Tovey**, Michael 1997. *Practice-based doctorates in the creating and performing arts and design*. Lichfield: UK Council for graduate education.
- Garfinkel**, Harold 1967. *Studies in ethnomethodology*. New York: Prentice-Hall.
- Godal**, Jon Bojer 2006a. *Handverkaren sine abstraksjoner med døme frå båtbygging og låvebygging*. Lillehammer: Høgskolen i Akershus.
- Godal**, Jon Bojer 2006b. *Handlingsboren kunnskap*. Sand: Ryfylkemuseet.
- Godal**, Jon Bojer, **Moldal**, Steinar, **Oalann**, Trond, **Sandbakken**, Embrett 2018. *Beresystem i eldre norske hus*. 3. trükk. Bergen: Fagbokforlaget.
- Goodwin**, Charles, **Heritage**, John 1990. Conversation analysis. – *Annual Review of Anthropology*, 19 (1), 283–307.
- Groth**, Camilla 2017. *Making Sense through Hands: Design and Craft Practice Analyzed as Embodied Cognition*. Doktorivätekiri. Helsinki: Aalto Arts books.
- Gulliksen**, Marte S. 2017. Making Matters? Unpacking the Role of Practical Aesthetic Making Activities in the General Education through the Theoretical Lens of Embodied Learning. – *Cogent Education*, 4 (1), 1415108. doi: 10.1080/2331186X.2017.1415108.
- Gustavsson**, Bernt 2004. *Kunskap i det praktiska*. Lund: Studentlitteratur.
- Guttorm**, Gunvor 2001. *Duoji bálgát – en studie i duodji: kunsthåndverk som visuell erfaring hos et urfolk*. Doktorivätekiri. Tromsø: University of Tromsø.
- Göranzon**, Bo 1990. *Det praktiska intellektet. Datoranvändning och yrkeskunnande*. Stockholm: Carlssons.
- Hasselskog**, Peter 2010. *Slöjdlärares förhållningssätt i undervisningen*. Doktorivätekiri. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Hyltén-Cavallius**, Charlotte 2007. *Traditionens estetik: spelet mellan inhemsk och internationell hemslöjd*, Carlsson. Doktorivätekiri. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Hyrsky**, Kaisa 2012. *Kertomuksia kultaseppien yrittäjyydestä*. Doktorivätekiri. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 30. Helsinki: University of Helsinki.
- Hägerstrand**, Torsten 2009. *Tillvaroväven. (The Fabric of Existence)*. Stockholm: Forskningsrådet Formas.
- Härkki**, Tellervo 2018. *Handling Knowledge: Three Perspectives on Embodied Creation of Knowledge in Collaborative Design*. Doktorivätekiri. Helsinki Studies in Education 31. Helsinki: University of Helsinki.
- Høgseth**, Harald Bentz 2012. The Language of Craftsmanship. – *Embodied knowledge: Historical Perspectives on Belief and Technology*. Toim. K. Rebay-Salisbury, M. L. S. Sørensen. Oxford: Oxbow, 95–105.
- Høgseth**, Harald Bentz 2013. Knowledge Transfer. The Craftmen's Abstraction. – *Archaeology an Apprenticeship. Body, Knowledge, Identity, and Communities of Practice*. Toim. W. Wendrich. Tucson: University of Arizona Press, 61–78.
- Høgseth**, Harald Bentz 2007. *Håndverkets redskapskasse: En undersøkelse av kunnskapsutøvelse i lys av arkeologisk bygningstømmer fra 1000-tallet e. Kr*. Doktorivätekiri. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det historisk-filosofiske fakultet, Doktoravhandling ved NTNU 2007: 246.
- Høgseth**, Harald Bentz, **Renmælmo**, Roald 2011. HiST utdanner framtidens restaureringshåndverkere. – *Norske Konserver* 2, 7–11.
- Ihatsu**, Anna-Marja 2002. *Making Sense of Contemporary American Craft*. Doktorivätekiri. University of Joensuu Publications in Education, 73. Joensuu: Joensuun Yliopisto.
- Jarefjäll**, Patrik 2016. *Navarsmide (Forging of the twisted auger)*. Litsentsiaadivätekiri. Gothenburg: University of Gothenburg.
- Johannessen**, Kjell S. 1999. *Praxis och tyst kunnande*. Stockholm: Dialoger.
- Johansson**, Marlène 2002. *Slöjdpraktik i skolan – hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap*. Doktorivätekiri. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in educational sciences.

- Johansson, Marléne** 2011. Vad och hur gör de? Att synliggöra lärande i grundskolans slöjdpraktik via videoetnografi och mikroanalys. – *Techne Serien A*, 18 (1), 33–48.
- Johansson, Marléne** 2018a. Doktorsavhandlingar inom det nordiska slöjdfältet. – *Techne Serien. Forskning I Slöjdpedagogik Och Slöjdvetenskap*, 25 (3), 109–123.
- Johansson, Marléne** 2018b. Doktorsavhandlingar inom det nordiska slöjdfältet. – *Techne Serien A*, 25 (3), 109–123.
- Johansson, Marléne, Illum, Bent** 2009. Vad är tillräckligt mjukt? Kulturell socialisering och lärande i skolans slöjdpraktik. – *FORMakademisk tidskrift 2* (1), 69–82.
- Josefson, Ingela** 1988. *Från lärling till mästare, om kunskap i värden*, Lund: Studentlitteratur.
- Josefson, Ingela** 1991. *Kunskapens former: det reflekterade yrkeskunnandet*. Stockholm: Carlssons.
- Kaipainen, Minna** 2008. *Ken tilauspukua käyttää, hän herrasmieheltä näyttää. Eteläkarjalainen maalaisvaatturi ja vaatturitoiminta Suomessa 1920–1960-luvuilla*. Doktoriväitekiri. University of Joensuu Publications in Education 125. Joensuu: Joensuu Yliopisto.
- Kangas, Kaiju** 2015. *The Artifact Project. Promoting Design Learning in the Elementary Classroom*. Doktoriväitekiri. Home Economics and Craft Studies Research Reports 35, Helsinki: University of Helsinki.
- Karlsson, Tomas** 2014. *Ramverksdörr – en studie i bänksnickeri*. Gothenburg: University of Gothenburg.
- Kaukinen, Leena** 1995. *Elongation Behaviour of Elastic Stitch Types in Household Sewing Machines, Stretch-Stitches versus Serger Overlock Stitches*. Doktoriväitekiri. Department of Teacher Education, University of Helsinki: Unigrafia.
- Kelly-Buccellati, Marilyn** 2012. *Apprenticeship and Learning from the Ancestors. – Archaeology and Apprenticeship: Body Knowledge, Identity, and Communities of Practice*. Toim. W. Wendrich. Tucson: University of Arizona Press, 203–223.
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva** 1998. *Creating a Unique Dress. A Study of Riitta Immonen's Creations in the Finnish Fashion House Tradition*. Doktoriväitekiri. Helsinki: Akatiimi.
- Kouhia, Anna** 2016. *Unraveling the Meanings of Textile Hobby Crafts*. Doktoriväitekiri. Home Economics and Craft Studies Research Reports 42, University of Helsinki: Unigrafia.
- Källbom, Arja** 2019. *Rostskyddsbehandling av takplåt på kulturhistoriskt värdefulla byggnader*. Mariestad: The Craft Laboratory, University of Gothenburg.
- Källbom, Arja, Nilsen, Asgeir, Örström, Åsa** 2019. *Olfactory Description for Refined Linseed Oils for Paints: Characterization for Reconstructing Material and Craft Knowledge in Paintmaking*. – *Journal of Sensory Studies* 34 (2). doi: 10.1111/joss.12485.
- Kärnä-Behm, Jaana** 2005. *Käsityö kulttuurisena kategoriana: käsityön ja käsityöläisyyden representaatio suomalaisissa päivälehdissä*. Doktoriväitekiri. University of Helsinki, Department of Home Economics and Craft Science Research Report 15.
- Laamanen, Tarja-Kaarina** 2016. *Generating and Transforming Representations in Design Ideation*. Doktoriväitekiri. Home Economics and Craft Studies Research Reports 40. University of Helsinki: Unigrafia.
- Lahti, Henna** 2008. *Collaborative Design in a Virtual Learning Environment: Three Design Experiments in Textile Teacher Education*. Doktoriväitekiri. Home Economics and Craft Studies Research Reports 17. University of Helsinki: Unigrafia.
- Lassen, Ulrik Hjort** 2014. *The Invisible Tools of a Timber Framer: a Survey of Principles, Situations and Procedures for Marking*. Doktoriväitekiri. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Luutonen, Marketta** 1997. *Kansanomainen tuote merkityksenkantajana. Tutkimus suomalaisesta villapaidasta*. Doktoriväitekiri. Helsinki: Akatiimi.
- Luutonen, Marketta, Koskennurmi-Sivonen, Ritva, Koski, Jussi T., Raunio, Anna-Mari, Salo-Mattila, Kirsti, Seitamaa-Hakkarainen, Pirita, Syrjäläinen, Erja** 1999. *Research at the Section of Craft Science and Textile Teacher Education at the University of Helsinki*. Helsinki: University of Helsinki.
- Medbo, Märten** 2016. *Lerbaserad erfarenhet och språkighet*. Doktoriväitekiri. Faculty of Fine, Applied and Performing Arts, University of Gothenburg, ArtMonitor.

- Molander, Bengt** 1996. *Kunskap i Handling. The Practice of Knowing and Knowing in Practices*. Gothenburg: Daidalos.
- Niedderer, Kristina, Townsend, Katherine** 2010. Editorial. – *Craft Research* 1 (1), 3–10.
- Niedderer, Kristina, Reilly, Linden** 2010. Research Practices in Art and Design: Experiential Knowledge and Organized Inquiry. – *Journal of Research Practice*, 6 (2), E2.
- Nilsson, Fredrik, Dunin-Woyseth von Turow, Halina** 2013. Developing Making Scholarship. From Making Disciplines to Field-specific Research in Creative Practices. – *Knowing (by) Designing*, 40–49.
- Outram, Alan K.** 2008. Introduction to Experimental Archaeology. – *World Archaeology* 40 (1), 1–6.
- Palmköld, Anneli** 2007. *Textila tolkningar: om hängkläden, drättar, lister och takdukar. Nordiska museets förlag*. Doktoriväitekiri. Lund: Lunds Universitet.
- Palmköld, Anneli, Rosenqvist, Johanna, Almevik, Gunnar (toim.)** 2016. *Crafting Cultural Heritage*. Göteborg: University of Gothenburg.
- Peach, Andrea** 2013. What goes around comes around? Craft revival, the 1970s and today. – *Craft Research* 4 (2), 161–179.
- Planke, Terje** 2001. *Tradisjonsanalyse: en studie av kunnskap og båter*. Doktoriväitekiri. Universitetet i Oslo.
- Porko-Hudd, Mia, Pöllänen, Sinikka, Lindfors, Eila** 2018. Common and Holistic Crafts Education in Finland. – *Techne Serien A*, 25 (3), 26–38.
- Read, Herbert** 1955. Education through Art: A Revolutionary Policy. – *Art Education* 8 (7), 3–6, 16–17.
- Renmælmo, Roald, Jarefjäll, Patrik, Karlsson, Tomas, Nilsson, Nina, Westerlund, Tina, Sjömar, Peter** 2017. Metoder i hantverksundersökningar. – *Rapport från försök med hantverksinriktad forskarutbildning 2. Hantverksvetenskap*, Hantverkslaboratoriet, 169–221.
- Rolf, Bertil** 1991. *Profession, tradition och tyst kunskap: en studie i Michael Polanyis teori om den professionella kunskapens tysta dimension*. Nora: Nya Doxa.
- Rosenqvist, Johanna** 2007. *Könsskillnadens estetik?: om konst och konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- och 1990-talen*. Doktoriväitekiri. Lund: Lunds universitet.
- Rust, Chris, Mottram, Judith, Elshaw, Mark** 2007. *Practice-led research in Art, Design and Architecture*. London: Arts and Humanities Research Council.
- Räisänen, Riikka** 2002. *Anthraquinones from the Fungus *Dermocybe sanguinea* as Textile Dyes*. Doktoriväitekiri. Department of Home Economics and Craft Science Research Report 10. Helsinki: University of Helsinki.
- Schenck, Tine** 2015. *Accessing Intangible Technologies through Experimental Archaeology – A Methodological Analysis*. Doktoriväitekiri. Exeter: University of Exeter.
- Seiler, Joakim** 2018. Historic Lawn Management Regimes. Gardeners Skills in Lawn Care at Gunnebo House and Gardens. – *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 7, 8–25.
- Seitamaa-Hakkarainen, Pirita** 2000. *The Weaving-Design Process as a Dual-Spaces Search*. Doktoriväitekiri. Department of Home Economics and Craft Science. Research Report 6. Helsinki: University of Helsinki.
- Seitamaa-Hakkarainen, Pirita, Huottilainen, Minna, Mäkelä, Maarit Anna, Groth, Camilla and Hakkarainen, Kai** 2016. How can Neuroscience Help Understand Design and Craft Activity? The Promise of Cognitive Neuroscience in Design Studies. – *FORMakademisk* 9 (1), 1–16.
- Seitamaa-Hakkarainen, Pirita, Pöllänen, Sinikka, Luutonen, Marketta, Kaipainen, Minna, Kröger, Tarja, Raunio, Anna-Mari, Sipilä, Outi, Turunen, Virpi, Vartiainen, Leena, Heinonen, Asko** 2007. *Käsityötieteen ja käsityömuotoilun sekä teknologiakasvatuksen tutkimusohjelma Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksessa*. Tutkimuksia 100. Joensuu: Joensuun Yliopisto.
- Sipilä, Outi** 2012. *Esiliina aikansa kehyksissä: moniaikaista tekstiilikulttuuria ja representaatioita kodista, perheestä, puhtaudesta ja käsityöstä 1900-luvun alkupuolen Suomessa*. Doktoriväitekiri. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology 37. Savonlinna: Itä-Suomen Yliopisto.

Sjömar, Peter 2017. Hantverkarens kunskap. – *Hantverksvetenskap*. Toim. G. Almek. Göteborg: Hantverkslaboratoriet; Göteborgs Universitet, 62–86.

Sjömar, Peter 1988. *Byggnadsteknik och timmermanskonst: en studie med exempel från några medeltida knuttimrade kyrkor och allmogehus*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola.

Soini-Salomaa, Kristiina 2013. *Käsi- ja taideteollisuusalan ammatillisia tulevaisuudenkuvia*. Doktoriväitekiri. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 32. Helsinki: University of Helsinki.

Solberg, Anne 2017. *Developing Doctorateness in Art, Design and Architecture*. Doktoriväitekiri. Høgskolen i Sørøst-Norges avhandlingsserie 15. Kongsberg: Høgskolen i Sørøst-Norge.

Storemyr, Per 1999. *The Stones of Nidaros. An Applied Weathering Study of Europe's Northernmost Medieval Cathedral*. Doktoriväitekiri. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology.

Suomela, Jenni A. 2018. Seeking Nettle Textiles in Utilizing a Combination of Microscopic Methods for Fibre Identification. – *Studies in Conservation* 63 (7), 412–422. doi: 10.1080/00393630.2017.1410956.

Tempte, Thomas 1982. *Arbetets ära: om hantverk, arbete, några rekonstruerade verktyg och maskiner*. Stockholm: Arbetslivscentrum.

Turunen, Virpi 2015. *Pellavalangan neulonta kotineulekoneella*. Doktoriväitekiri. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology 78. Joensuu: University of Eastern Finland.

Vartiainen, Leena 2010. *Yhteisöllinen käsityö. Verkostoja, taitoja ja yhteisiä elämyksiä*. Doktoriväitekiri. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology 4. Joensuu: University of Eastern Finland.

Vilhunen, Katja 2018. *Neuleblogi osana käsitöitä: neulebloggaajien kokemuksia blogin ja käsitöiden yhdistämisestä*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology 127. Joensuu: University of Eastern Finland.

Westerlund, Tina 2017. *Trädgårdsmästarens förökningsmetoder: dokumentation av hantverkskunskap*. Doktoriväitekiri. Göteborg: Göteborgs universitet.

Wolgers, Dan 2015. *Före och efter Bologna. – Dialogen*. Stockholm: Konstakademien. <https://www.omkonst.com/15-dialogen-wolgers-dan.shtml>.

Zetterlund, Christina, Hyltén-Cavallius, Charlotte, Rosenqvist, Johanna (toim.) 2015. *Konsthantverk i Sverige 1*. Tumba: Konstfack collection.

Sirpa Kokko töötab õppejõuna Helsinki Ülikooli käsitööõpetajate haridusprogrammis ning on Ida-Soome Ülikooli dotsent. Ta peab loenguid käsitööpedagoogikast ja juhendab bakalaureuse-, magistri- ja doktoritöid. Ta on osalenud käsitööalase hariduse koostööprojektides koos teiste EL liikmesriikide, USA, Aafrika ja Lõuna-Ameerika õppejõududega. Tema uurimishuvi on käsitööhariduse erinevad aspektid algtasemest kuni ülikoolitasemeni, käsitöö seosed kultuuri- ja soouuringutega ning ühiskonnaeluga, nt heaoluga.

Sirpa Kokko

Gunnar Almevik on Göteborgi Ülikooli konserveerimisosakonna professor ning teadur Rootsi Kuninglikus Kirjanduse, Ajaloo ja Muististe Akadeemias. Almevik asutas Mariestadi käsitöölabori ja oli selle juhataja ning on hetkel pärandi visualiseerimise labori kaasjuhataja. Tema uurimisteedeks on käsitöö, ehituse ja rajatiste kultuurilised aspektid, iseäranis metoodika ning seoste loomine teooria ja praktika vahel, sh praktikute kaasamine uurimistöösse.

Gunnar Almevik

Harald C. Bentz Høgseth on Göteborgi Ülikooli konserveerimisosakonna professor. Lisaks on ta Norra Loodusteaduste- ja Tehnikaülikooli (NTNU) haridusteaduskonna õpetajahariduse osakonna kunstide ja käsitöö kaasprofessor. Ta on õppinud tiseritööd ja arheoloogiat ning tema uurimistöö esindab arheoloogilist, etnoloogilist ja käsitöö-keskset suundumust. Ta õpetab bakalaureuse- magistri- ja doktoritaseme üliõpilasi ning juhendab doktoritöid ning järeldoktooreid. Høgseth asutas ja juhendas Lõuna-Trøndelag'i Ülikooli (praegu NTNU) pärimuskäsitöö ja -ehitiste konserveerimise haridusprogrammi.

Harald C. Bentz Høgseth

Pirita Seitamaa-Hakkarainen on Helsingi Ülikooli haridusteaduste teaduskonna käsitööteaduse professor ning Aalto Ülikooli kunstide, disaini ja arhitektuurikooli dotsent. Tema uurimistöö keskendub disaini ja valmistamispraktikate kognitiivsete ja sotsiaal-kultuuriliste teooriate arendamisele ja rakendamisele, jagatud oskuste olemusele ja teadmusloome teooriale. On tegelenud erinevate koostöövormide (silmast-silma, liigutused ja suhtlus tehniliste vahendite kaudu) uurimisega tasemeõppe eri tasanditel. Hetkel on tema huvi keskmes valmistajakeskne õppimine digiajastul ning stuudioõppe sotsiaalsed ja materiaalsed aspektid.

Pirita Seitamaa-Hakkarainen

Mapping the methodologies of the craft sciences in Finland, Sweden and Norway

Abstract

The craft sciences have emerged as a field of academic research in Finland, Sweden and Norway since the early 1990s. In Finland, craft research has examined various aspects of crafts using a multidisciplinary approach adapting a range of methods from other academic disciplines according to the research topic. Another source has been the schools of domestic sciences in which craft research has been a recognized field. In Sweden and Norway, craft research has developed strongly in architectural conservation and cultural heritage with a focus on traditional craftsmanship and the performative elements of intangible cultural heritage. This article offers an overview of the developments and progress of the field of craft sciences in these countries, including its methodological approaches, with a focus on Ph.D theses. Through mapping recurrent methodological approaches, the following categories were derived: craft reconstruction, craft interpretations, craft elicitation, craft amplification and craft socialization. The aim of the classification, and the model derived from it, is to help researchers and students understand better how different types of knowledge relate to different research methods and apply them within their own research. The purpose of the research is to create a common infrastructure for research and education in order to connect and strengthen the dispersed academic communities of craft research and to establish craft science as a formally recognized discipline within the academic system.

The authors of the article have granted permission to have the original research article published in Craft Research Journal 11 (2), CC-BY-NC-ND to be translated from English and published in Estonian. The translation is accompanied with a brief contextualising afterword by the editorial team of Studia Vernacula.

Keywords: craft sciences, crafts, craft research, craft education, sloyd, research methods, art research